

УДК 323
ББК 66.3(4/8)

Лідія Венгринюк

СОЦІАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

В статті описано феномен соціальної пам'яті, її зміст, основні характеристики, структуру та типи. Окреслено основні шляхи впливу соціальної пам'яті на трансформаційні процеси.

Ключові слова: колективна пам'ять, соціальна пам'ять, міф пам'яті, країни Центрально-Східної Європи.

В останні десятиліття феномен соціальної пам'яті став надзвичайно популярним у науковому світі. Memory studies викликали жвавий інтерес науковців, відкриваючи розуміння до ключових питань людської поведінки та суспільства загалом. Соціальна пам'ять стала однією з фундаментальних характеристик, що проливали світло на ірраціональну складову соціуму. Безсумнівно, зважаючи на активне залучення складових соціальної пам'яті у політичних практиках українського сьогодення, постає необхідність у вивченні її параметрів і компонентів та використання отриманих знань для проведення позитивних змін у виборі шляхів її включення у соціальну та політичну практики, а також залучення соціальної пам'яті, як одного із елементів трансформації політичної системи. Для цього варто звернути увагу на країни Центрально-Східної Європи, що також характеризуються пострадянським минулим, взявши уроки з їх досвіду у цій галузі.

Серед зарубіжних та вітчизняних науковців, які займалися розробкою проблеми соціальної пам'яті у різноманітних її виявах та аспектах відзначаємо концептуальні праці М.Хальбвакса, П.Коннертона, П.Нори, А.Киридон, С.Медведевої та інших.

Пам'ять є однією із визначальних характеристик особистості, відображаючи її минуле, його усвідомлення, закарбування досвіду та навіть певною мірою зумовлюючи подальшу діяльність людини. У фізіології людини вона визначається як функція та вид мислинневої діяльності, що використовується для збереження, накопичення та відтворення інформації. Інше значення поняття – здатність живих істот довгий час зберігати інформацію про події зовнішнього світу та реакції організму на них у сфері свідомості для організації подальшої діяльності. Як бачимо, з такого досить вузькоспеціалізованого тлумачення випливають найхарактерніші риси пам'яті: по-перше, як зберігача та організатора здобутих знань, а по-друге, як підґрунтя, що дозволяє здійснювати діяльність на основі наявного досвіду [3]. Та пам'ять існує не лише як виражено індивідуальна та персональна категорія. За визначенням М.Хальбвакса насправді існують підстави розрізнити дві пам'яті, одну з яких можна, назвати внутрішньою, а іншу – зовнішньою, або ж першу особистою, а другу – соціальною. Це пояснюється тим, що для індивіда характерні два типи пам'яті: з одного боку, його спогади вписуються у рамки його особистості або його особистого життя; з іншого боку, в певні моменти він здатний вести себе просто як член групи, викликаючи в пам'яті і підтримуючи безособові спогади в тій мірі, в якій вони зачіпають його групу. Ці дві пам'яті часто проникають одна в одну; зокрема, індивідуальна пам'ять може спертися на пам'ять колективну, щоб підтвердити чи уточнити той чи інший спогад або навіть щоб заповнити деякі прогалини, знов зануритися в неї, на короткий час злитися з нею.

Колективна соціальна пам'ять має свої кордони. Власне певні події чи постаті залишили глибокий слід у національній свідомості не тільки тому, що вони змінили суспільні інститути, але й тому, що пов'язана з ними традиція, як і раніше вельми жива в тій чи іншій частині групи – в тій чи іншій політичній партії, провінції, професійному

класі або навіть в тій чи іншій сім'ї і в свідомості деяких людей, які особисто знали свідків цих подій [15].

За визначенням соціолога Г.Осипова соціальна пам'ять є особливою сукупністю соціокультурних засобів, що здійснюють вибірку та перетворення актуальної соціальної інформації в інформацію про минуле з метою збереження накопиченого суспільного досвіду та передачі його від покоління до покоління. Таким чином, можемо встановити надзвичайну важливість соціальної пам'яті індивіда. Основою існування людини, принаймні існування суспільного, є діяльність і взаємодія з оточуючими, які можуть здійснюватись лише за наявності знання соціальних практик, а отже, наявності досвіду, й наявності соціальної пам'яті, що, по суті, являє собою циклічну модель [3].

Розмірковуючи про сутність соціальної пам'яті, П.Коннертон вважає, що її слід розглядати у двох вимірах: соціальна пам'ять як вимір політичної влади та елементи безсвідомого у соціальній пам'яті. Обґрунтовуючи ці аспекти він акцентує на тому, що образи з минулого зазвичай “виправдовують” чи легітимізують соціальний лад теперішнього. Це діє як неписане правило – всі “учасники” (і суб'єкти, і об'єкти) будь-якого соціального ладу мусять мати спільну пам'ять. Якщо їхні спогади про минуле суспільства різняться, то члени цього суспільства не можуть мати ані спільного досвіду (чогось), ані уявлень (про щось). Мабуть, найкраще результат такої ситуації проявляється тоді, коли комунікація/зв'язок поколінь порушується через те, що вони мають відмінні спогади (або матриці спогадів). Такі відмінні матриці спогадів, часто у формі фонових імпліцитних наративів, будуть стикатися між собою крізь покоління.

Якщо ми подивимося глибше, то побачимо, що в усіх “загальних” моделях нашого досвіду/переживання наш конкретний досвід/переживання ми базуємо на попередньому контексті, щоб забезпечити можливість розуміти його взагалі. Світ того, хто сприймає, визначений межами часового сприйняття і є структурованим, це комплекс очікувань, базованих на запам'ятовуванні [8].

Я.Ассманн розглядає колективну пам'ять як синтез комунікативної і культурної, головна риса яких – поєднувати минуле з сучасним. Культурна пам'ять виступає не просто сховищем фактів минулого, але й безперервно функціонуючим реконструйованим відображенням. Тут Я.Ассманн розвиває думку М.Хальбвакса про те, що минуле не дозволяє себе “зберегти”, “законсервувати”, воно постійно опосередковується сучасним, пристосовується до нього. Те, як і якою мірою відбувається це опосередкування, залежить від духовних потреб та інтелектуального потенціалу конкретних індивідів або груп у відповідному сучасному. Істинність спогадів обумовлена тією самою ідентичністю, яка формується культурною пам'яттю, оскільки всяке співтовариство є тим, що воно само про себе пам'ятає, і ця істинність обумовлена його історією, але не тією, яка “була”, а тією, яка зберігається і розвивається в колективній або ж культурній пам'яті. Минуле, підкреслює Я.Ассманн, не просто “реципіюється” сучасним, але й “відкривається” ним заново, “моделюється” в залежності від обставин у самому теперішньому. Звідси, набагато продуктивніше говорити про “динаміку спогадів”, ніж про рецепції.

Необхідно відзначити, що колективна пам'ять формується й форматується під впливом темпоральної складової нашого життя. На цю її сутнісну особливість звернув увагу американський дослідник А.Мегілл. Він писав: “Пам'ять є одним із модусів нашого часового досвіду – модус часового досвіду, сфокусований на минуле. Без пам'яті не було б переживання часу” [7]. Але тут простежується парадоксальність, адже “пам'ять”, яка логічно експлікується на минуле, у своїй переважній більшості екстраполюється на теперішнє та майбутнє. Й.Рюзен зауважив, що з погляду теорії історії це означає, що в досвіді минулого завжди є сподіване майбутнє. Німецький дослідник вводить поняття “темпоральна інтерсуб'єктивність” – це зв'язок між людьми минулого

і сучасними людьми, який перебуває на рівні змістовності практики їхнього життя. Надії, очікування і страхи в ланцюгу поколінь якоюсь мірою “передають у спадок” [7].

Для кращого розуміння впливу соціальної пам'яті слід звернутися до розгляду її складових елементів. Структура соціальної пам'яті включає три основні складові: безсвідоме, суспільну свідомість та пам'ятники культури. Кожен з цих елементів соціальної пам'яті реалізується на практиці. У елементі безсвідомого, що входить до структури соціальної пам'яті реалізується психічна пам'ять та архетипи, увагу на яких акцентував у своїх дослідженнях К.Юнг. Функціонування суспільної свідомості в структурі соціальної пам'яті забезпечується через наступні її складові: природну мову, історичну пам'ять, цінності та норми, а також соціокультурні зразки поведінки. Найбільш наочним у дослідженні функціонування феномену соціальної пам'яті та її впливу на ідентичність та політичні орієнтації є феномен історичної пам'яті [1].

П.Коннертон виділяє декілька видів пам'яті, а саме: особисту, когнітивну(пам'ять про знання) та пам'ять звичку. Перші два види за словами вченого стали предметом наукового зацікавлення вчених із багатьох галузей гуманітарного знання, в той час як останній вид незаслужено ігнорувався. Дослідник детально описує це “формулювання” пам'яті, зазначаючи, що його зміст полягає в нашій здатності відтворити певне дійство. Тому пам'ятати, як читати, писати чи їздити на велосипеді, в кожному випадку залежить від нашого вміння чи здатності зробити це з більшою чи меншою ефективністю в той момент, коли у цьому постає потреба. Як і у випадках з формулюваннями пам'яті особистого переживання та когнітивними формулюваннями, частину значення “пам'ятаю” складає саме елемент минулого (те, що ми пам'ятаємо, належить до минулого); тобто, можна сказати, що “пам'ятаю” – це термін, що стосується і звертається до минулого. Проте, щодо цього третього класу спогадів (формулювань пам'яті), ми не завжди можемо пригадати, як, коли чи де ми здобули ті навички/знання, про які йдеться; і часто лише завдяки самому факту відтворення цього “дійства” ми можемо визнати та продемонструвати іншим, що ми, власне, пам'ятаємо.

Філософи визнали факт існування формулювань пам'яті цього класу і кваліфікували його як “пам'ять-звичку” (*habit-memory*), на протипагу особистій і когнітивній пам'яті.

Цю тезу підтверджує і М.Оукшотт розрізняючи перший тип моралі – “осмислене застосування моральних критеріїв”, і другий тип – “звичку уподобань і поведінки”. Він теж зазначає, що значну долю поведінки людей можна описати через поняття звички, причому виходить, що ані ідея правил, ані ідея рефлексії не будуть принципово важливими чи визначальними для поведінки.

Пам'ять-звичка, точніше, соціально забарвлена пам'ять-звичка, суб'єкта не є ідентичною когнітивній пам'яті цього суб'єкта, де йдеться про пам'ятання правил чи кодів. Вона також не є лише якимось додатковим аспектом. Вона – суттєвий інгредієнт успішного і переконливого розігрування/перформенсу цих правил і кодів [8].

Соціальна пам'ять як уже зазначалось вище часто постає у достатньо суб'єктивній формі, відчуваючи на собі вплив “епохи” – домінуючих цінностей, переконань, владних корекцій. Звідси постає ще один із параметрів, що може характеризувати соціальну пам'ять, а саме її міфологізація. Міф пам'яті є цілковитою реальністю, можливо єдиною реальністю для нас.

Властива кожній людині творчість або ж міфотворчість постає як рушій діяльності, так і чинник осмислення наслідків діяльності, які розкриваються через пам'ять. Міф відіграє специфічну роль для суспільства, а саме – як певне гіпотетичне судження про реальність, яке постає у вигляді образу світу. Існуючи та переживаючи стадії власного розвитку через пам'ять, а в нашому контексті – через елементи соціальної пам'яті, можемо зробити висновок –кожному віку, етапу розвитку – свої міфи.

Найбільша ж проблема, яка долається міфологізацією пам'яті, є перервність часу. Що це означає на практиці, чудово ілюструють соціальні негаразди, які притаманні суспільствам, що здійснювали перепис минулого та його переоцінку ситуативно, без комплексності та послідовності. Це, певним чином, відбувається зараз в Україні, та наслідком чого (поки досить “невинним”) є розподіл на Захід та Схід, що насамперед відбувається через відсутність спільного, нехай і міфологізованого неперервного минулого, яке є історією. Саме творення такого єднання минулого та теперішнього і є одним із найважливіших завдань так званого великого міфу національної ідеї або ж, ширше кажучи, політичної міфології, без якої, ми переконані, неможливе існування в часовій перспективі жодної соціально-політичної інституції [3].

Отже, характеризуючись такими особливостями як зберігання і передача соціального досвіду, формування цілісного світогляду й усвідомлення соціуму, впливу знань про минуле на теперішнє і майбутнє спільноти, соціальна пам'ять виступає також одним із визначальних параметрів при формуванні образу ідеальної влади, що в перспективі визначає соціальну поведінку індивідів та вектор подальшого розвитку структур політичної влади та суспільства загалом.

Підтвердженням цього виступає дослідження С.Медведевої, яке базується на основі аналізу образу ідеальної влади у російському суспільстві. Дослідження проказало, що соціальна пам'ять (для аналізу було взято пам'ять про радянську і ельцинівську влади) так чи інакше пов'язана з цінностями, що проєктуються на ідеальний образ влади. Люди можуть спиратися на позитивні спогади про владу, зберігаючи їх, і в ідеалі, можуть, навпаки, намагатися сконструювати ідеал як деяку альтернативу тій владі, з якою вони мали досвід взаємодії. У будь-якому випадку, подібний досвід не проходить безслідно і проявляється в конструюванні ідеального образу безпосередньо, коли люди вимагають повернення або збереження колишнього режиму, або неусвідомлено, коли атрибутами минулого режиму наділяється ідеальна модель влади, навіть якщо сам режим попередньо засуджувався [9].

О.Фостачук акцентує на онтологічному зв'язку соціальної пам'яті з ментальністю, адже остання по суті є виявом структурного компоненту першої, а саме виявом безсвідомого чи колективного несвідомого [14].

Вчений Н.Ільченко в свою чергу прослідковує вплив соціокультурного генотипу, який складає соціальну пам'ять суспільства, на системи публічного врядування. Посилаючись, на дослідження англійського вченого Е.Тайлкота про вплив соціальної пам'яті на економічну діяльність, він проводить аналогії і стверджує про наявність таких взаємовпливів і у політичній сфері [5].

Згадуючи тезу П.Коннертона, про такий параметр соціальної пам'яті як легітимація теперішнього ладу, що в свою чергу зазвичай делегімітизує і критикує попередній, зауважимо про часте його використання на практиці в країнах Центрально-Східної Європи. Представники сучасної влади яскраво відмежовуються від комуністичного минулого і основні проблеми суспільства проєктують на негативну спадщину цього режиму. Ілюстрацією цього можуть стати коментарі Держсекретаря МЗС Словаччини П.Буріана [13].

Вплив соціальної пам'яті на трансформацію політичних систем країн Центрально-Східної Європи найяскравіше виявився у процесі відходження від тоталітарних режимів та процесі декомунізації суспільства.

Нові демократії Східної та Центральної Європи будували себе на відмежуванні від комуністичного минулого, як чогось чужого і насадженого іноземною силою (советами) проти волі нації. Однією із найпопулярніших версій цього наративу є метафора Мілана Кундери, який назвав комуністичну Центральну Європу “вिकраденим Заходом”. Цей наратив допоміг змобілізувати солідарність західноєвропейців зі своїми побрати-

мами-європейцями, які, як вважалося, стали здобиччю Москви й були затягнені на Схід.

Типовою для балтійських і деяких східноєвропейських країн є парадигма “нація-жертва”. Вона презентує їх як пасивний об’єкт агресивних геополітичних планів двох супердержав: гітлерівської Німеччини та сталінського Радянського Союзу, які конкурували, але також і співпрацювали. Сталінський режим, отже, постає як найбільший “нацистський колаборант”, а вагомими політичними відмінностями між двома диктатурами зтираються. Навіть більше, ці два зла європейської історії протистоять, так би мовити, вродженій демократії східноєвропейських націй, які були поневолені впродовж десятиліть і, врешті, визволені із завершенням Холодної війни.

Відмежування від комунізму і відповідний статус нації-жертви забезпечує моральне алібі. За логікою тих, хто став жертвою, нація, в якій забрали свободу, не може бути відповідальною за власні злочини. Вільфред Ільге звертає увагу на тенденцію східноєвропейських інтелектуалів створювати власні “національні Голокості” і в такий спосіб надавати своїм націям статус жертв: “З такої позиції моральної зверхності злочини власної нації набувають оборонного характеру й отримують етичне виправдання. Загалом, у цьому контексті національні стереотипи покликані “відчужувати” “свою” національну історію від “фальшивої” радянської історії і в такий спосіб “очищати” “свою” націю від усього радянського”.

Розширення ЄС створило потребу у транснаціональному спільному наративі європейської історії. Водночас воно підіграло популістські націоналістичні настрої на всій території Союзу, а на периферії дало надії на членство в клубі. У нових державах-членах популісти перетворюють питання комуністичного минулого на політичну зброю проти своїх опонентів, тим часом як у пострадянських країнах – сусідах ЄС історія є підставою претендувати на європейську ідентичність і засобом емансипації від Москви [4].

Концепція стратегій історизації є вирішальною у розумінні питань пам’яті та поведінки акторів, які сюди залучені разом із інституційною різноманітністю. Це варіант соціальної політики, в основі якого лежить переконання, що певне подання історичних фактів, засвоєне за допомогою соціалізації, формальної (у школі, наприклад) або неформальної (у родині), має мобілізаційний потенціал, необхідний для групового використання стратегії, щоб здійснювати бажаний політичний вплив.

Зростаюча кількість національних політиків з міцним корінням, які здобули легітимність у демократичних змаганнях, піддаються спокусі виголошувати високоризиковані антидемократичні промови і робити антидемократичні заяви. А нові категорії акторів поперемінно грають у системні та антисистемні ігри, намагаючись таким чином піддати сумніву історичне підґрунтя політичних систем, змінюючи уявлення людей про ці системи.

Стратегії історизації тоді відіграють важливу роль у регулюванні поведінки, виборів та заходів, що їх проводять інституції. Виходячи за рамки ігор з пам’яттю та розвиваючи заходи з метою впоратися з пост-конфліктними періодами, актори стають дедалі більше схильними до використання уявлення про минуле, особливо якщо це минуле є конфліктним [10].

У Польщі очищення від зла минулого відбувається значно гостріше, ніж у її західних сусідів – Чехії чи колишній НДР: дається взнаки уражений комплекс месіанського народу та любов до історичних поразок. Утім суть процесу та ж – звільнення від тоталітарних компонентів у суспільному житті. Одним із ключових інструментів цього є установа, повна назва якої звучить: Інститут національної пам’яті, – Комісія розслідування злочинів проти польського народу. Закон поклав на Інститут обов’язок розслідувати історичні злочини й охороняти персональні дані покривджених червоним і бру-

натним тоталітаризмами. У структурі ІНП три різнопланові вертикалі: Комісія розслідування злочинів проти польського народу, Бюро надання та архівації документів і Бюро публічної освіти. Освітній відділ проводить наукові дослідження, наукові конференції, видає книги, організовує виставки, а також готує методичні рекомендації для закладів освіти в галузі новітньої історії Польщі [6].

Побідні структури існують і в інших країнах Центрально-Східної Європи. Це Празький Інститут з вивчення тоталітарних режимів, Інститут національної пам'яті у Словаччині, Національна рада із вивчення архівів державної безпеки у Румунії та ін. Їхня діяльність спрямована на викриття злочинів нацистського та комуністичного режимів, їх засудження, проведення люстрації влади. Для цього розсекречуються архіви, проводять тематичні виставки [2, с.11–12]. У певних країнах отримати консультацію щодо списків осіб, які співпрацювали з поліцією (у деяких випадках спростовані), можна в режимі онлайн (у Словаччині – на сайті Національного інституту пам'яті; у Чеській Республіці – на сайті архіву Міністерства внутрішніх справ). Списки також поширюються без схвалення інституцій, наприклад, у Чеській Республіці, де їхньою метою є оспорювати та доповнювати офіційний список, і у Польщі, де вже двічі, у 1992 та 2005 роках, ними скористалися для здійснення тиску на інституційних акторів, а також для прискорення процедур демаскування агентів режиму. Це саме стосується і Угорщини. У цьому бродінні ініціатив, які належали існуючим силам, були породжені громадянськими рухами чи одкровеннями жертв, також істориками, без уваги до презумпції невинності, чи журналістами у пошуках сенсації, – актори обирають хибні цілі.

Чого слід боятися, так це того, що за допомогою гри партійних призначень ці інститути можуть стати чимось більшим, ніж інструментами у не дуже чесних руках, і можуть бути використаними у політичних змаганнях.

У Європі (ЄС) на противагу зростаючому використанню конфліктного символічного минулого пропонується власна модель мирного співіснування серед колишніх ворогів. Та прагнучи зробити мир абсолютним за допомогою консенсусу, європейські політики часто просто відкладають спогади про спірні конфлікти минулого на одне чи два покоління. Інтегруючи пам'ять історичного політичного минулого в рутинні канони демократії, вони насправді обмежили чи нейтралізували ризик того, що насилля з цього спадку повернеться [10].

Підсумовуючи варто зазначити, що соціальна пам'ять, будучи складним і багатограним феноменом, має досить значний потенціал у сфері застосування у визначальних напрямках суспільного розвитку. Однак, слід акцентувати увагу й на тому, що її відновлення, формування та конструювання може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Тому науковцям та політичним елітам слід знайти той ідеальний варіант спільної пам'яті, який сприятиме консолідації та трансформації суспільства у цілісне та високорозвинене, а не маніпулювати минулим, використовуючи його у своїх популістських цілях.

1. Бойко М. Вплив соціальної пам'яті на формування національно-територіальної ідентичності населення України [Електронний ресурс] / Марія Бойко. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/ Sprg/2010_4/boyko.pdf.
2. Ваннек Л. Три основні положення, на яких базувався Радянський Союз, були невірні [Електронний ресурс] / Людмила Ваннек. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1968621.html>.
3. Дурманенко О.О. Міфологічність соціальної пам'яті як запорука цілісного “Я” індивіда [Електронний ресурс] / О. О. Дурманенко // Грані. – 2012. – № 2 (82). – Режим доступу : www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Grani/2012_2/20.pdf.
4. Журженко Т. Геополітика пам'яті [Електронний ресурс] / Тетяна Журженко. – Режим доступу : <http://www.eurozine.com/articles/2009-06-29-zhurzhenko-uk.html>.

5. Ільченко Н. М. Вплив інституціональних факторів на формування та розвиток системи публічного врядування в суспільстві [Електронний ресурс] / Н. М. Ільченко. – Режим доступу : www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/doc/1/11.pdf.
6. Кабачій Р. Інститут національної пам'яті: досвід Польщі та перспективи України [Електронний ресурс] / Роман Кабачій. – Режим доступу : www.ipro.org.ua/archive/2007/Instytut_nats_pamyati.doc.
7. Киридон А. М. Конструкт “колективна пам'ять” у фокусі часу: теоретичний дискурс. [Електронний ресурс] / А. М. Киридон. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/slv/2010_10/st10.pdf.
8. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають [Електронний ресурс] / Пол Коннертон ; [пер. з англ. С. Шліпченко]. – К. : Ніка-Центр, 2004. – 184 с. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/connert/conn.htm>.
9. Медведева С. Влияние социальной памяти россиян на их представление об идеальной власти [Електронний ресурс] / Светлана Медведева. – Режим доступу : www.ruthenia.ru/logos/number/39/13.pdf.
10. Мінк Ж. Переосмислення парадигм соціальної пам'яті. Між примиренням та ре активацією конфліктів минулого у Європі [Електронний ресурс] / Жорж Мінк. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/258034/>.
11. Пеленська О. Нехтування злочинами комунізму у Словаччині каратиметься законом [Електронний ресурс] / Оксана Пеленська. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24272978.html>.
12. Пеленська О. У Чехії розсекретили невідомих “героїв” Служби держбезпеки комуністичної Чехословаччини [Електронний ресурс] / Оксана Пеленська. – Режим доступу : <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1337097.html>.
13. Самокиш І. Вибір, виклики і досвід Словаччини [Електронний ресурс] / Ігор Самокиш. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/231519>.
14. Фостачук Е.А. Социальная память и конструирование ментальности в современной Украине [Електронний ресурс] / Е. А. Фостачук. – Режим доступу : dspace.onu.edu.ua:8080/.../85-90%2B.pdf.
15. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память [Електронний ресурс] / Морис Хальбвакс // Неприкосновенный запас. – 2005. – № 2–3 (40–41). – Режим доступу : <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/ha2.html>.

В статтє описано феномен соціальної пам'яті, її вміст, основні характеристики, структуру і типи. Визначено основні шляхи впливу соціальної пам'яті на трансформаційні процеси.

Ключевые слова: *коллективная память, социальная память, миф памяти, страны Центрально-Восточной Европы.*

The article describes the phenomenon of social memory, its content, main characteristics, structure & types. The main ways to influence social memory on the transformation's processes are determined.

Key words: *collective memory, social memory, myth of memory, the countries of Central and Eastern Europe.*

УДК 342.7
ББК 66.4(4)

*Оксана Липчук,
Іванна Габльовська*

ЗАХИСТ ПРАВ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН – ЯК ВИМОГА ДО КРАЇН КАНДИДАТІВ НА ВСТУП ДО ЄС

У статті досліджуються особливості та тенденції захисту прав етнонаціональних меншин у країнах-кандидатах на вступ до ЄС. Аналізуються політико-правові засади та механізми реалізації і захисту прав етнонаціональних меншин у країнах-кандидатах на вступ до ЄС.

Ключові слова: *етнонаціональна меншина, права, країни-кандидати, Європейський Союз.*

В умовах становлення сучасної моделі міждержавних відносин у Європі важливе значення відіграє дослідження процесів пов'язаних із функціонуванням багатонаціональних спільнот як на державному, так і на міжнародному рівні.